

Dit kaboutertje onder moeders paraplu is op weg gegaan. Gordijntjes worden opzij geschoven en er wordt met aandacht naar de kleine wandelaarster gekeken. De moeder kijkt vertederd en zegt: „Die kleine schat”. Naast haar woont een geleerde, die nog geheel in de negentiende eeuw vertoeft. „Een kleine schakel in de keten der geslachten, waarin de evolutie zich voltrekt. Zij zal het iets verder brengen dan haar ouders”, denkt hij. Naast hem woont een diepte-psycholoog: „Een lief kindje? Een ongeremd driftwezentje, geleid door grenzeloos egoïsme”, zegt hij tegen z’n vrouw.

Naast hem woont een pedagoog. „Kom eens kijken”, roept hij naar binnen, „kijk eens wat een bundeltje mogelijkheden, als wij een geestelijke paraplu kunnen maken om haar in de groei te beschermen...” Een meisje van achttien kijkt van een boek van Auler-Larsen op en denkt: „Het kind leeft in het opene. God ziet zuiver door haar kinderoogen. Het kind is één met alles, er is nog geen breuk door het ik.” En daarnaast woont haar grootmoeder. „Vader kijk, daar komt onze kleindochter aan, zouden die schoentjes wel heus dicht zijn, als ze maar niet valt, ’t is zo’n duur broekje.” En haar buurvrouw, net bezig aan de ramen, denkt: „Wat een koket diertje, het zit er al vroeg in”, terwijl haar man zegt: „Daar loopt ze, nog onbezorgd, maar wacht maar, de klappen komen wel.”

En ook de ambtenaar van de burgerlijke stand kijkt uit zijn raam en denkt: „Als ze gauw een vrijer heeft, kan ik haar nog vrouwen, vóór ik met pensioen ga.”

Er fietst een in het zwart geklede jongeman met een ringbaardje langs haar. „Absurd gekleed kind met een absurde paraplu in een absurde wereld”, denkt hij, „weezinwekkend ook haar bestaan.” Daar komt de melkboer aan: „Zus vraag eens aan moeder wat ze hebben moet.” „Dat scheelt altijd weer effe”, denkt hij. De dikke meneer uit de straat komt eraan: „Zullen wij samen eens een paasei gaan kopen?” „Ik mag niet meelopen”, zegt de wandelaarster. „Zo hebben die vervloekte smeerlappen het voor de goeden verknoeit”, bromt de dikke meneer.

En daar wandelt ze dan, lief, koket, open, parmantig, egoïstisch, dierlijk, beschermd en onbeschermd draagster van waarden, mogelijkheden, beestachtigheden, angstig en vrij, onder moeders paraplu.

MENS

en Wereld

Wonderlijke gelukwens

In het februari-nummer van „Nieuwe Stemmen uit de Vrije Gemeente” schrijft voorganger G. J. de N(ie) een felicitatie aan het tienjarig Humanistisch Verbond. Hij vermeldt dat er „in gezindheid en doelstelling ongetwijfeld bepaalde raakvlakken (zijn) tussen dit Verbond en de Vrije Gemeente”, vermeldt dat er „dubbele leden” zijn en dat voorgangers van de Vrije Gemeente van tijd tot tijd optreden voor het H.V. en omgekeerd sprekers van het Verbond op het podium van de Vrije Gemeente geen vreemden zijn. Maar dan is het uit met de vriendelijke gelukwens en giet de schrijver de fioien van zijn toorn over de nieuwe beginselverklaring van het H.V. uit. Dat is het goed recht van de schrijver al is het niet gebruikelijk om een boeket brandnetels en distels aan te bieden op een receptie. Maar bepaald zeer onaangenaam wordt het als blijkt dat de schrijver uit de beginselverklaring dingen leest die er niet in staan en kritiek oefent op zaken die hij bepaaldelijk verkeerd begrijpt.

Wanneer er in de eerste beginselverklaring stond: „zonder uit te gaan van het bestaan van een persoonlijke godheid” en in de gewijzigde: „zonder uit te gaan van bijzondere openbaring”, ziet de schrijver daarin „een ongewenste tegemoetkoming aan een bepaalde religieuze gezindheid onder de leden, welke in feite op traditionele godsdienstigheid berust.” Men wrijft bij de lezing de ogen uit, omdat men toch de stellige overtuiging had dat traditionele godsdienstigheid berust juist op een vorm van bijzondere openbaring. Ook dat in de beginselverklaring gebleven is *de eerbied voor de mens als enkeling en als lid van de samenleving in zijn menselijke waarde* wekt de toorn van de schrijver op, omdat hier sprake is van een geïdealiseerde mensbeschouwing, „waarbij aan de harde realiteit van onze (on)menselijke „samen”-leving op illusoire wijze wordt voorbijgegaan.” Had de schrijver de moeite genomen *Beginsel en Doel van het H.V.* te lezen dan had hij daar gezien dat volgens

de humanist de mens zoals hij reilt en zeilt niet zo’n bewonderenswaardig wezen is, maar wel een wezen dat eerbiedige benadering vergt, niet om zijn zelfzucht, kleinheid, dwalingen, maar wel met zijn beperktheden en demonische trekken. In zijn menselijke waarde moet hij geëerbiedigd worden, zelfs waar hij bestreden en gestraft moet worden. Elk mens, ook „de tijger” is de drager van ondoorgrondelijke mogelijkheden. Het moderne humanisme is bepaald niet zo optimistisch dat het de mens van nature goed acht, maar laat men deze eerbiediging vallen, dan eindigt men in een wereld van louter strijd, straf, machtswellust en vergelding die toch nog altijd gebaseerd is op de etische normen en het mensbeeld, dat dan werkelijk geïdealiseerd is in te hoge mate. Ik neem aan en ben eigenlijk vast overtuigd dat voorganger de Nie ook zo humanistisch zijn medemens — zelfs de tijgers — tegemoet treedt.

De meest stuitende misvatting poneert de schrijver waar hij spreekt over de verdraagzaamheid. Hij meent — nog wel uit gesprekken met vooraanstaande leden van het H.V. — „dat de humanist nimmer militant en strijdbaar optreedt tegenover andersdenkenden, wanneer hun optreden oprecht gemeend is, ook al is het nog zo onredelijk en zelfs gevaarlijk.” Schrijver noemt het „preken tegen de bierkaai” als men eigen getuigenis en eigen geestelijke weerbaarheid tegenover dit Gevaar stelt. Wat de schrijver dan gewild zou hebben en wat hij zelf blijkbaar doet? Ik weet het niet, waarschijnlijk met zware knuppels erop los slaan, vergaderingen en kerkdiensten verstoren met traangasbommen en als ze hardnekkig blijven met echte bommen gooien. Zulke woeste groepen Vrije Gemeenteleden kan men b.v. in Amsterdam herhaaldelijk tegenkomen. Zou de schrijver eens willen nagaan hoe en met welke middelen het H.V. in die tien jaar gestreden heeft, „nimmer militant en strijdbaar?” De schrijver kan het niet volhouden.

(Slot op pag. 2 onderaan)

KRITISCH ALLERLEI

Een fraai stukje journalistiek vonden wij in „De Haagse Post”. Daarin schrijft mr. G. Belzer over liberalisme en vrijmetselarij en geeft zo in het voorbijgaan enkele vegen uit de pan aan het humanisme en onze voorzitter dr. J. P. van Praag persoonlijk. Ter illustratie van de toon van dit artikel het volgende stukje:

„Het humanisme wortelt in dezelfde bodem, als het kommunistische, te weten in die van het eerst empirisch, en vervolgens technisch te verwerken materialisme. Daardoor kan het geen verbazing wekken, dat al zijn flirtations met de politieke macht er op waren gericht, ideologie van de P.v.d.A. te mogen worden. Dat hem dit mislukte, was enkel en alleen te wijten aan het feit, dat het politieke, eterische, ergo slechts schijnkulturele materialisme niet haar goede verhouding durfde te riskeren met het roomse Grietje, waarmee het zoëven gezellig aan het potverteren was geslagen. Zoals eens de vrijzinnige christenen zich voor de animistische en wonderlijke gedeelten van de Schrift waren gaan generen, zo beginnen momenteel de rode broeders voor Marx' materio-automatisme en onvervulde profetie te generen. Maar nooit en te nimmer zullen zij zich kunnen losmaken van het aan hun dirigisme vooronderstelde materialisme en het aan hun schijnkultuur vooronderstelde welvaarts-ideaal kunnen verloochenen.”

Wij begrijpen niet wat een neutraal, niet-konfessioneel blad als „De Haagse Post” er toe heeft gebracht dergelijk onverantwoord geschrijf over het humanisme in zijn kolommen op te nemen. Wanneer „De Haagse Post” actie wil voeren tegen de P.v.d.A. is dit zijn goed recht. Maar men late het humanisme hier buiten. Wij verwachten van een dergelijk weekblad een objectieve en deskundige voorlichting over geestelijke stromingen. Objectiviteit en deskundigheid ontbraken enenmale in het emotionele gepraat van mr. Belzer, die blijkbaar nooit de moeite heeft genomen werkelijk kennis te nemen van het humanisme.

De laatste tijd heeft men in de pers het een en ander kunnen lezen over toenemende onrust in Spanje. Vooral op de universiteiten schijnt grote ontevredenheid te heersen over het Franco-regime. De regering heeft als antwoord de

censuur verscherpt. Dit blijkt o.m. uit het volgende berichtje uit het „Algemeen Handelsblad”:

„De Spaanse directeur-generaal voor het perswezen heeft twee van de leidende tijdschriften in Spanje, beide op het gebied van kunst en letteren verboden. Het zijn „Indice” en „Insula”. Er werd voor deze maatregel geen andere reden opgegeven, dan dat de bladen de toegelaten omvang hadden overschreden. Of de uitgave hervat zal mogen worden, werd niet meegedeeld. Het tijdschrift mag als regel 12 tot 32 pagina's tellen. Het oktober-nummer was 36 pagina's en was speciaal gewijd aan de overleden filosoof José Ortega y Gasset. Het november-nummer bevatte artikelen over Einstein, Picasso, Thomas Mann, Kierkegaard en een gedicht van Walt Whitman. Deze auteurs zijn weinig geliefd bij de Falangisten. De beide tijdschriften werden veel gelezen in intellectuele kringen in Spanje en een aantal van de medewerkers leeft buitenslands in ballingschap.”

Wij begrijpen, dat Picasso, die de gruwelen van de Spaanse burgeroorlog zo treffend uitbeeldde, nog steeds geen persona grata is. En ook Ortega y Gasset was bepaald geen vriend van Franco's diktatuur, al keerde hij naar Madrid terug. Thomas Mann hield evenmin niet van diktators. En Einstein? Misschien is zijn leer over de relativiteit te gevaarlijk in diktaturen, waar men graag absolute waarheden verkondigt.

Een belangwekkend artikel in het „Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie” wijdt C. van Paassen aan de ernstige gevaren van de stedelijke overbevolking. Hij merkt o.m. op:

„Enerzijds wordt de mens steeds méér omgeven en wellicht overwoerd door het door hem zelf geschapen technische milieu en, door deze mens zelf ontwikkelde organisatorische verbanden: de technische en sociale orde dreigt de mens tot een orgaan te reduceren en deze orde dreigt de ruimte in zulke mate te socialiseren, dat een nieuw mensentype wordt gevormd. Anderzijds is er het persoonlijke verzet en de drang naar eigen persoonlijke ruimte... Verdraagt de mens een gesocialiseerd woonmilieu en is de woonstad van een Le Corbusier met al zijn technisch gerief in overeenstemming te brengen met het men-

gedaan hebt moet U maar met Uilenspiegel zeggen: „De mensen mogen mij niet, maar ik heb het er ook naar gemaakt”. En mocht U onaangenaam getroffen zijn door dit bedankwoord op Uw gelukwens dan zal het U verheugen dat een humanist zo militant en strijdbaar optreedt tegen iemand wiens ideeën hij zelfs gevaarlijk acht.

B.

sentype in onze moderne samenleving? ... De stad, de bakermat van cultuur en techniek, vertoont in onze moderne maatschappij groei-tendensen, waarvan de konsekwenties nog lang niet in voldoende mate zijn gepeild. Men kan weliswaar met Malthus de mogelijkheid van overbevolking ontkennen — omdat de natuur deze voorkomt — maar evenzeer kan men van cultuur-wetenschappelijk standpunt betogen dat lang vóórdat de natuur het evenwicht herstelt, de patiënt is overleden, i.c. de volwaardige mens...”

Het Geref. Sociologisch Instituut heeft cijfers bekend gemaakt over de kerkelijke situatie in de hoofdstad. Aan de hand van deze cijfers constateert genoemd instituut een veel grotere afval dan in andere delen en gemeenten van het land. Vooral het aantal mannen dat kerkelijk meeleefde neemt sneller af dan dat der vrouwen en er zijn enkele stadswijken, met name de oude binnenstad en het Staatsliedenkwartier, waar tussen 1930 en 1947 het aantal gereformeerden per 1000 inwoners aanmerkelijk is gedaald. Het G.S.I. zoekt de oorzaak van de afval in het verlies van het contact met de arbeiders en in het feit, dat in doorsnee nog slechts de midden-groepen worden bereikt en de kerk snel op weg is volkomen te verburgerlijken. Wat dit laatste betreft: dit zal wel niet alleen een probleem zijn voor de gereformeerde kerken, en ook niet alleen in Amsterdam.

In Zwitserland hebben de protestantse „Evangelischer Kirchensbund” en de rooms-katolieke kerk elkaar gevonden in een gezamenlijke oproep tegen de motor- en autoraces, zoals die in toenemende mate op de Zwitserse wegen gehouden worden en waarbij telkens doden en gewonden vallen. Over die races zeggen de kerken o.m.:

„Het is niet meer de mens die zijn machine op de proef stelt, het is omgekeerd de machine die de mens tot aan het uiterste breekpunt op de proef stelt; er zijn nog maar een paar spe-

cialisten die hieraan actief deel kunnen nemen doch zij hebben honderdduizenden toeschouwers nodig... waardoor juist die hartstochten worden geprikkeld, die onze straten en wegen tot bloedige renbanen maken. Is dat geen waanzin?”

Vijfhonderd miljoen Boeddhisten in het Zuidaziatisch gebied van India tot Japan zullen in mei van het komende jaar de 2500ste jaardag van Boedda's sterven vieren. Volgens een Boeddhistische profetie zal bij dit jubileum een opleving van het Boeddhisme in de gehele wereld zich voordoen. Ceylon heeft op de conferentie van Bandoeng een initiatief genomen door de Boeddhistische landen op te roepen om het jubileum tot een integrerend onderdeel te maken van hun pogingen om wereldvrede tot stand te brengen.

De wereldbevolking neemt nog steeds toe. Sinds het begin van de tweede wereldoorlog is ze met bijna één derde miljard zielen vermeerderd, zodat ze nu de 2,5 miljard reeds heeft overschreden. Deze enorme aanwas is het gevolg van meer geboorten en kleinere sterfte. Een nieuw record is reeds geboekt voor Amerikaanse loontrekkers en hun gezinnen. Voor de eerste zes maanden van 1955 was daar het sterftecijfer het laagste ooit in de geschiedenis van de Ver. Staten geboekt. Zelfs voor hart-, vaat- en nieraandoeningen kwam het sterftecijfer (344.9 per 100.000) voor deze groep onder dat van de overeenkomstige periode in 1954, t.w. 347.1 per 100.000. De sterfte aan kanker evenwel is op hetzelfde niveau, t.w. 129 per 100.000 gebleven. De geboortecijfers in Europa, Japan en de Philippijnen zijn dit jaar teruggedalen op vooroorlogse niveaus. De minder ontwikkelde gebieden gaan voort met het produceren van hoge geboorte-aantallen. In de Ver. Staten overtreffen de geboorten de sterfgevallen en wel zodanig, dat de bevolking aldaar met 1.5 pct per jaar toeneemt. Dit percentage is nog groter in sommige Aziatische en Zuidamerikaanse landen.

IN EEN STORMNACHT

Onstuimige winternachten.
Als het voorjaar zijn rijk verkennt,
en zijn wildheid niet langer kan wachten
Tot het jaar hem op aarde zendt.

De wanden en balken maken
geluid in het nachtelijk huis
Alsof het zijn vorm zal slaken
En vergaan in den vloed van geruisch.

Over al de donkere landen
Liggen de harten nu braak,
En zij voelen het begeven van banden
In de rustloosheid hunner waak.

En ik bid tot den zender der vlagen,
Dat mijn hart, eer het slake zijn vorm,
Nog eens tot zijn hart word' gedragen
en deel hebbe aan donker en storm.

J. C. BLOEM

(Uit Verzamelde gedichten, uitgegeven door Stols).

(Vervolg van pag. 1)

Tenslotte geeft voorganger de Nie het Verbond aan hoe het moet zijn. Ja, als ik Diogenes niet was zou ik Alexander willen zijn, maar ik ben nu eenmaal niet Alexander en ik voel mij, in de ton, heel wel.

Voorganger de Nie, in alle ernst, het was niet nodig geweest ons geluk te wensen, wij hebben er niet om zitten springen, maar nu U het zo

Humanisme en onderwijs in Nederland

„Humanisme en Onderwijs in Nederland” is de titel van een boek, dat dr P. N. M. Bot bij de uitgeverij „Het Spectrum” (Utrecht) heeft uitgegeven. Het geeft een uiteenzetting over het onderwijs in ons land ten tijde van het humanisme van de renaissance, dus pl.m. 1500, hierbij gebruik makend van geschriften van humanistische schrijvers uit die tijd, en van schoolprogramma's en reglementen. Ik schrok behoorlijk toen ik het boek met zijn talloze Latijnse aanhalingen en honderden voetnoten even doorbladerde. Maar al gauw had het mij te pakken, dankzij de glasheldere ordening van de geweldige hoeveelheid materiaal en de even sobere als boeiende betoogtrant.

Overigens heeft mij dit boek weer een hele stap nader bij Socrates gebracht; ik meende n.l. over deze tijd en zijn grote pedagogen nog al wat te weten. Wie kent niet Erasmus en Melanchthon; Ludovico Vives had ik zelf in het Latijn gelezen en over Hegius en Sturmius wist ik alles, wat in de „Beknopte geschiedenis der Pedagogiek” te vinden was! Dankzij dr. Bot weet ik nu dat ik niets weet (op dit gebied ten minste...).

Wat was nu eigenlijk de schoolpraktijk, hoe leefden en werkten leerlingen en leraren in al die roemruchte scholen in Deventer, Alkmaar, Zwolle, Venlo, Kampen, Gouda en Utrecht; wat waren hun doelstellingen, hun leerboeken, didaktiek enz? Ik zal trachten hierover aan de hand van dr. Bot's boek, iets mee te delen.

Allereerst: het Nederlandse school-humanisme van de vijftiende en zestiende eeuw heeft niets uit te staan met hetgeen wij nu humanisme noemen; er bestaat ook geen direkte verbinding met de geweldige geestelijke vernieuwingsbewegingen van die tijd op maatschappelijk en religieus gebied. Zelfs de nieuwe wetenschappelijke denkbeelden op technisch, wiskundig en aardrijkskundig gebied bereikten die scholen nauwelijks. Wat men hier in Nederland en in het aangrenzende Rijnland en Westfalen trachtte te bereiken, was een vlekkeloze beheersing van het Latijn in woord en schrift, en een zeer ruime kennis van de klassieke schrijvers. Werd een school later luthers, dan veranderde er in de doelstelling en methodes niets; belangrijker dan de nieuwe leer was de oude leraar, ook al hing deze nog de paapse kerk aan!

In 1444 had Lorenzo Valla in een soort van „Humanistisch manifest” gepubliceerd: „De taal is het begin van alles; de oratio (gesproken rede) meer nog dan de ratio (verstand) is het begin van alles en doet de mens van het dier verschillen. Wetten, staat, godsdienst, alles is op de gesproken rede en wel in zijn verhevenste vorm, de eloquentia (welsprekendheid) gebaseerd. Met de oude taal van Rome zullen ook kunsten en wetenschappen herleven.”

Dat klinkt nog al heidens, maar ook de vrome mannen uit het Noorden waren er innig van doordrongen, dat de orator (spreker) en niet de teoloog orde en licht zou brengen in de chaos van de kerkelijke vraagstukken, dat „ware wetenschap en zelfs echte religie en christelijke moraal afhankelijk waren van de linguale (taal-) kultivering van de mens.” (dr. Bot).

Het wil mij lijken, dat ondanks zijn christelijke doelstellingen en zijn radikale beperking tot het formeel-taalkundige ook het Nederlands school-humanisme zijns ondanks buiten de kring trad van het christelijke openbaringsge-

loof. Immers het bood de zieke maatschappij en godsdienst heidense schrijvers en talen als geneesheren en geneesmiddelen aan, in plaats van de wetenschap en maatschappij uit de absolute leerstellingen en met de magische midelen der kerk te willen vernieuwen.

De dril nu, die de ongelukkige leerlingen vijf of zes jaren ondergingen en het zuiver formele van het onderwijs, zijn nauwelijks te beschrijven. Pas in de hoogste klassen kwamen er enige realia aan te pas (geschiedenis, wiskunde, astronomie, filosofie), ook slechts in navolging van antieke schrijvers. Verder? Grammatika, woorden, idioom! De schoonheid, het ontroerend menselijke der oude dichters?

„Voor poëtische aandoening schijnt men ongevoelig, zoals ook het allergrootste deel van de (eigen) gedichten zonder diepere aandrif en inspiratie is... Eerst met Goethe, Winkelmann en Herder gaan de ogen van de Europeaan open voor de schoonheid. De instelling der humanisten is vrijwel louter cerebraal en utilitaristisch...” (dr. Bot).

De grootste verdiensten hebben zich de humanisten van die tijd op het gebied van de methodiek en didaktiek verworven. In het leerproces begon men ook met het kind zelve rekening te houden. Het kind was een „vaas”, de hals was maar dun en men moest voorzichtig en omzichtig zijn bij het ingieten der wetenschap, vooral in het begin! Eerst met spelletjes en samenspraken Latijn leren, daarna kwam pas de grammatika. Leerboeken en schoolprogramma's bewijzen, dat men een soort van „direkte methode” met grote durf toepaste. Zeker mag men voor die tijd nog van geen kinderpsychologie spreken en wat in de geschriften van de meest progressieven – Vives en Erasmus – te lezen was, moest eerst nog enige generaties ouder worden, voor dat het werkelijke *lezers* vond. Wanneer Erasmus b.v. al de nadruk legt op de individuele aanleg („natura”) van ieder kind dan wordt deze „typologie” meteen vereenvoudigd tot twee grondtypen: de domme en de schrandere kinderen! En Johannes Murnellius raadt het eerste soort aan „hun gebrekkige aanleg aan te vullen door grotere ijver en vuriger verering van de heiligen.”

Men „globaliseerde” al. door woordjes alleen in zinsverband te laten leren. De jonge Montaigne heeft eerst Latijn leren spreken, daarna zijn moedertaal. Erasmus heeft in Engeland een soortgelijk experiment doorgevoerd, met succes wat de leerling en met ongenoegen, wat de vader van het kind betrof, die het naar vond, dat hij met zijn eigen kind niet spreken kon! „Hoe weinig inzicht kunnen de ouders soms hebben,” zal Erasmus wel gezucht hebben. Toch hebben vele scholen het in de richting van het juiste taalmilieu gezocht: de kinderen mochten onderling alleen Latijn spreken. Zij werden niet alleen van „kroegen, adellijke hoeven en melsies” verwijderd gehouden, maar ook van hun families, als zij daar niet met Latijn terecht konden. Op „Diets” spreken stonden harde straffen en aan verklikkers van overtredingen gaf men hoge beloningen – tot tachtig daen aflaat toe – maar hierop ga ik liever niet verder in, om het zedelijke normbesef mijner kollega's van de klassieke afdeling niet in gevaar te brengen.

Wat het schooltype betrof gaf men algemeen de voorkeur aan de openbare school. Biezonder fel in deze was Erasmus. Hij immers kende de middeleeuwse private scholen, waar kloosterlingen, die, „zelf duisterlingen, in een donkere hoek jongens samentrommelden om hen ongestraft (maar niet onbetaald!) wat dan ook te onderwijzen!” Zijn leuze was dus „Schola aut publica aut nulla”: de school zij openbaar of helemaal niet!

Een afzonderlijk hoofdstuk wijdt dr. Bot aan de wonderlijke moraal-begrippen van die humanistische opvoeders. Zij lieten hun leerlingen meest aanstotelijke en obscene schrijvers lezen en hun eigen dichtwerken waren vaak van hetzelfde allooi. Toch waren zij geen „libertijnen”, het waren brave „moralisten”. Maar naturalia nun erant turpia, – de natuurlijke dingen waren niet schandelijk, waren oorbaar, en van het slechte – met aansluitende straf en „moraal” – leerden de kinderen hoe het niet moest. Werden in het Oude Testament, Gods woord immers, niet ook heel hachelijke situaties aangeroerd? Overigens waren de humanistische schoolmannen kinderen van hun tijd:

„(Zij meenden) de wereld te kunnen verbeteren langs de weg der ratio alleen. Geheel in de lijn hiervan ligt het horribele (afschuwelijke) gebruik de schoolkinderen geuit te doen zijn van de lijfstraffelijke rechtspleging. Moest een misdadiger geraadbraakt of gevierendeeld worden, dan stonden de leerlingen onder toezicht van de rektor op de eerste rang om zo effectiever van afschuw voor het kwaad vervuld te worden...”

En het gebeurde dan nog wel eens, dat de rampzalige „de jeugdige belangstellenden vanaf het rad nog welgemeende raadgevingen meegaf...”

Even hulpeloos stond men tegenover het seksuele probleem als geheel. Dr. Bot merkt terecht op: „Aan een enigszins gevorderde spiritualisering van de Eros was het Christendom niet toegekomen, uit onmacht maar soms ook uit een hoogmoedig ascetisme.” Slechts Erasmus en Vives steken ook hier weer met kop en schouder boven hun metgezellen uit; voor de anderen blijft de vrouw – net zoals voor de kerkvaders – de verleidster, de slang, 's duivels rechterhand, erger dan de pest. Hoe verwrongen – laat ik voorzichtig zijn – hoe anders het hele seksuele probleem toen zat, bewijst Ludovico Vives, die in zijn bepaald revolutionair-vooruitstrevende boek over de opvoeding van de christelijke vrouw toch de gehoorzaamheid boven alles stelt: zij zou haar man zelfs bij echtbreuk moeten helpen, dat hij dit eiste.

Ondanks zulke drastische waarschuwingsmethoden en harde ranseltucht (4 uur 's morgens opstaan, lange gebeden, weinig vrijaf, verbod van schaatsenrijden, sneeuwballengooien, steltlopen, zwemmen enz.) meent dr. Bot, dat de letterlievende ieuw zich „in kroeg en bordeel ruimschoots schadeloos stelde.”

Samenvatting: het humanisme heeft een eind gemaakt aan het scholastieke onderwijs der middeleeuwen; het heeft de school losgemaakt van klerk en monnik; het plaatste naast het Christendom een tweede vormingsideaal en een stel van nieuwe „heilge boeken”. Het trachtte aan school en onderwijzer maatschappelijke betekenis te geven, verdiepte zich in de problemen van methodiek, didaktiek en opvoeding en juist door de grote eisen, die het aan de leraar stelde, wist het een sterk pedagogisch optimisme en beroepsidealisme op te wekken.

Dit alles natuurlijk ongelooflijk gebrekkig. Neiging tot ironie en medelijden zal ons evenwel vergaan, als wij aan de maatschappelijke en kulturele rol denken, welke de school en de schoolmeester in dit tijdsgewricht van ontbinding, vervlakking en materialisme toebedeeld kreeg.

HEIN HERBERS

IK denk er ZO over

Na tien jaar: JA of NEEN?

Het is een zeer verklaarbaar verschijnsel, dat iemand die vrijwel van het begin af aan de voorbereidende besprekingen, de oprichting en ontwikkeling van het Humanistisch Verbond van nabij heeft mee gemaakt en er een actief aandeel in heeft gehad, de neiging heeft om na afloop van de eerste tien jaar van het bestaan van het verbond, te overdenken in hoeverre alles wat gepasseerd en bereikt is aan zijn verwachtingen beantwoordt. Zo heb ik dan ook de laatste maanden getracht een balans op te maken en een antwoord te vinden op de vraag: Zijn mijn verwachtingen grotendeels in vervulling gegaan, dan moet mijn antwoord positief luiden, ja derhalve, zijn er zowel licht- en schaduwzijden te konstaten zodat het antwoord twijfelachtig moet zijn of overheerst de schaduwzijde in zo sterke mate, dat het zonder aarzeling *neen* moet luiden?

In onderstaande beschouwing wil ik dit antwoord geven en mijn konklusie motiveren.

Vooraf moet natuurlijk opgemerkt worden dat ik me zelf bewust ben, dat, hoe het antwoord ook uitvalt, er in de afgelopen tien, elf jaar met enorme toewijding is gewerkt zowel door het hoofdbestuur, het centraal bureau, topkader en gewoon kader en niet te vergeten door een gedeelte van de leden, al doen we de waarheid geweld aan wanneer we niet de telkens terugkerende klacht vermelden dat er een zo betrekkelijk gering percentage der leden werkelijk actief meedoet. Maar alles bij elkaar genomen: er is veel, hard en met overgave gewerkt. Dit moet duidelijk voorop staan al ligt in deze konklusie volstrekt niet opgesloten dat het totale antwoord „ja” moet zijn! Er is en wordt in diverse organisaties, ook aan het humanisme volstrekt vijandige als nationaal-socialistische, hard gewerkt!

Het gevolg van dit harde werk is een voortdurende, zij het de laatste jaren vertraagde, groei van het Humanistisch Verbond geweest en een uitbreiding van zijn invloedssfeer is daar zonder twijfel aan verbonden.

Maar... wanneer we de eerste gestelde vraag willen beantwoorden zullen we wel deugdelijk onderscheid moeten maken tussen de fundamentele beginselen die we aan een humanistische organisatie ten grondslag leggen en de organisatie zelf! De laatste kan groeien, zich versterken, zijn invloed vergroten en tegelijkertijd zijn beginselen verwateren en tot paradepaarden maken. Men behoeft niet ver in de geschiedenis te zoeken om dergelijke verschijnselen te konstaten!

De grote vraag die t.a.v. van het humanisme en het Humanistisch Verbond gesteld moet worden is derhalve: „Doet zich hier ook een dergelijk verschijnsel voor en zo ja in welke mate?” Ik meen dat deze vraag het beste beantwoord kan worden aan de hand van een beschouwing die ons oud-hoofdbestuur lid mr. dr. J. In 't Veld, gepubliceerd heeft in „Socialisme en Democratie” Juli '55 onder de titel: „Christen zijn in de Nederlandse samenleving”. Dit artikel is te beschouwen als een reactie op een herderlijk schrijven van de Synode der N.H. Kerk. Daarin schrijft In 't Veld: „De roeping van de kerk is, zoals in het herderlijk schrijven wordt uitgedrukt, de strijd voor het mens-zijn naar Gods wil. Dat betekent, dat zij de politieke maatschappelijke vraagstukken vooral uit dit oogpunt heeft te bezien. Maar het betekent ook dat zij haar stem heeft te verheffen als zij dit mens-zijn naar de wil Gods bedreigd ziet. Dat is b.v. het geval als talloze medemensen gedoemd zijn te leven onder omstandigheden die een menswaardig bestaan onmogelijk te maken. Dergelijke toestanden bestaan ook thans nog in de onderontwikkelde gebieden. Het

zou de Kerk goed doen, als zij het signaal gaf tot een kruistocht des vredes, een kruistocht tegen honger en ellende, waar ook ter wereld, als zij de bereidheid wist te wekken om waarachtig offers te brengen ten bate van de misdeelde medemens. Het zou het aanzien van het christendom in de wereld ten goede komen!”

Lezer, verander „Kerk” in „Humanistisch Verbond”, „mens-zijn naar Gods wil” in „waarachtig mens-zijn” en „christendom” in „humanisme” dan blijkt hoe pijnlijk duidelijk dit advies zeker ook gegeven moet worden aan onze eigen organisatie waarvan de leiding nu reeds vier à vijf jaar lang elke aansporing in deze richting vrijwel uitsluitend met een paar welgemeende zinnen in de Nieuwjaarsbrieven e.d. heeft beantwoord, maar tot nu toe op alle aansporingen ook die van kongressen van 1952 en 1953 uitgaande, praktisch niet gereageerd heeft. Ik wil hier niet op bijzonderheden ingaan, dat zou te veel van de ruimte en van uw geduld vergen, ik vraag alleen maar: Hebt gij, leden van het Hum. Verbond en lezers van „Mens en Wereld” in de afgelopen vier of vijf jaar iets gemerkt van een systematische aktie in ons blad, in onze gemeenschappen, door de radio, op onze studiedagen om mee te werken aan de hemeltergende en onnodige ellende waarin tweederde der mensheid verkeert een einde te maken. Ik niet!

Een tweede opmerking uit het artikel van In 't Veld moeten we hier aanhalen. Hij konstateert, dat hij in 't praktische leven op belangrijke punten zo bitter weinig verschil merkt tussen het *christen-zijn* en b.v. het *humanist-zijn*.

„Het werkelijke kenmerk zou m.i. moeten liggen in, wat in ander verband wordt aangeduid „als weerbare weerloosheid”. Maar juist daarvan merkt men in het dagelijks leven zo bitter weinig. Er is, bij mijn weten maar één die dit beginsel konsekwent in de praktijk heeft gebracht: Gandhi. Maar dat was geen christen”.

Hoe is de houding van „de” humanist in deze? In 't Veld zegt het al: zowat net als van de christen. Natuurlijk weet In 't Veld heel goed dat er onder de christenen groepen zijn die de *weerbare weerloosheid* als richtsnoer van hun handelen nemen, zo goed als er humanisten zijn die dat doen. Wij moeten echter ook goed beseffen dat men blijkbaar christen kan zijn *zonder* tot deze weerbare weerloosheid te komen, zelfs overtuigd christen kan zijn en het gebruik van atoom- en waterstofbommen „in uiterste noodzaak” zien als een daad van christelijke naastenliefde, zoals er ook humanisten zijn die het zo zien (zonder de toevoeging christelijke). Maar wij zullen ook moeten beseffen dat dit probleem niet afgehandeld is als er jaren geleden eens een studiedag over gehouden is of als het op een kongres is besproken. Het is natuurlijk prachtig om in een radiospeech te verkondigen dat „de zachte krachten het zeker zullen winnen op het eind”, om een kongres te openen met de zo bedrukt klinkende zin „dat het samenkomen in de dreigende schaduw van de waterstofbom (Hilversum 1954)”, maar wanneer men dat het probleem niet aan de orde stelt telkens als een nieuwe situatie het noodzakelijk maakt, ja zelfs wanneer men zulke discussies in het openbaar liever vermijdt, dan wordt het hoogst bedenkelijk.

Er is bij de leiding van het Hum. Verbond een steeds sterker wordende tendens merkbaar om vooral te zorgen dat het Verbond een laten we het maar noemen, „nette”, konformistische indruk maakt. Natuurlijk het mag wel discussiëren, sputeren, als het zich achteruit voelt gezet bij kato-

lieken en protestanten – zelfs als het gaat om een zo dubieus geval als geestelijke hulpverlening bij de zogenaamde Bescherming Burgerbevolking – maar inzake het militaire vraagstuk en alles wat daarmee samenhangt – en hoeveel is dat niet – zijn we stilzwijgend konform met de N.A.V.O. enz. en moeten lieden die dit niet zijn uit de leiding van het H.V. en grotere gemeenschappen liefst verwijderd worden.

Wij begrijpen de moeilijkheid waarvoor de leiding geplaatst wordt zeer goed. Hoe zal het Humanistisch Verbond zijn medewerkers in de arbeiderskampen, de gevangenen en vooral in het leger kunnen brengen – van gelijkberechtigtheid met protestanten en katolieken is voorlopig nog geen sprake – als het anti-militaristische geluid te sterk klinkt, als de eis van sociale gerechtigheid door de non-konformistische en links-socialistische humanisten onomwonden verbonden wordt aan de eis van likwidatie van het kolonialisme en omzetting van de bestaande maatschappij in één waarin de produktie, in de breedste betekenis van het woord, *niet* gericht is op het behalen van winst, maar in het voorzien in de behoeften van *alle* mensen? Zulke geluiden maken de heersende machten kopschuw, zij kunnen geduld worden in de lagere regionen, zij worden een gevaar als ze in de hogere en hoogste regionen tot uiting komgen. Het is geen toeval dat op de zomerschool van 1955 over het vraagstuk der sociale gerechtigheid geen der inleiders tot de links-socialistische, non-konformistische richting behoorde!

En hiermee komen we tot het laatste punt dat we naar voren willen brengen, ook alweer n.a.v. het artikel van In 't Veld: „Een tweede eigenschap, die de christen zou behoren te kenmerken, is het *oeververtrouwen* tegenover de *oerangst*”. Maar ook daar ziet In 't Veld geen verschil tussen christen enerzijds en belijders van andere godsdiensten en humanisten anderzijds.

Ook hier weer geen verschil, konstateert In 't Veld. Dat betekent dus, dat bij de humanist in het algemeen ook het *oeververtrouwen*, ontbreekt. Dat is de logische konsekwentie van wat we hiervoor neerschreven. Wie tenslotte de atoom- of waterstofbom aanvaardt – dat is tussen twee haakjes ook: „Het doel heiligt de meest afschuwwekkende middelen” – wie die dingen aanvaardt, mist het vertrouwen in de mens. Hij is immers bereid om ze bij miljoenen tegelijk te vernietigen. Hij mist het vertrouwen niet alleen in de mens zoals hij nu is, maar ook in de mogelijkheden die hij heeft. Dit *oeververtrouwen* mis ik in de praktische uitwerking van de fundamentele der humanistische mensbeschouwing, ik mis de openlijke en duidelijke, zo objectief mogelijke behandeling van de voor de huidige wereld uitermate belangrijke problemen der sociale gerechtigheid en al of niet weerbare weerloosheid, ik mis het dringende appél op alle humanisten van welke richting ook om een kruistocht tegen honger en ellende te organiseren en daarom is mijn antwoord op de aan het begin gestelde vraag, ondanks al het goede dat is bedoeld en ten dele bereikt: *neen*.

Het Humanistisch Verbond is op de verkeerde weg!

IR. P. SCHUT
MEDE-OPRICHTER EN OUD-LID
VAN HET HOOFDBESTUUR

Onderschrift redactie

Schuts artikel is kennelijk dat van een humanist, die gekweld wordt door de ontzaglijke problemen, welke dagelijks denken en voelen van iedere humanist verontrusten. Of zouden moeten verontrusten, maar het niet doen, meent Schut. Misschien zijn sommige HV-leden het met Schut eens, maar zonder twijfel zijn er ook velen, die van oordeel zijn dat Schut schromelijk overdrijft als hij zegt: „Hebt gij, leden van het Humanistisch Verbond en lezers van Mens en Wereld, in de afgelopen vier of vijf jaar iets gemerkt van een systematische aktie in ons blad, in on-

ze gemeenschappen, door de radio, op onze studiedagen om mee te werken, aan de hemeltergende en onnodige ellende waarin twee-derde der mensheid verkeert, een einde te maken? Ik niet!"

In dit onderschrift zullen wij ons uiteraard bepalen tot datgene, wat Schut de redactie van „Mens en Wereld" verwijt. Voor ons ligt een brief van Schut (van 11 jan. 1954) waarin hij ditzelfde vermeende tekort aan actie konstateert dat hij in bovenstaand artikel vaststelt. Hij vraagt daarin een begin te maken met de uitvoering van het kongresbesluit van april 1953, ernstige aandacht te besteden aan vraagstukken als de ontwikkeling der achtergebleven gebieden, het vluchtelingenvraagstuk en het rassenprobleem. De redactie heeft zich toen dadelijk met Schut in verbinding gesteld en toegezegd, aan zijn verzoek gehoor te zullen geven. Dat dit geen loze toezegging was moge blijken uit onderstaande lijst van artikelen, welke na die briefwisseling in „Mens en Wereld" zijn verschenen:

6 febr. 1954: Hum. Verbond en politiek, J. B. Meyer;

6 maart 1954: „Het teken aan de wand", ir. P. Schut (over hongersnood in verscheidene delen van de wereld);

19 april 1954: Apartheid in Zuid-Afrika, J. B. Meyer;

29 mei 1954: De geestkracht van ons volk, prof. dr. J. J. Fahrenfort (over het bevolkingsvraagstuk);

12 juni 1954: Tragedie in Indo-China, ir. P. Schut;

26 juni 1954: Kanttekeningen, bij een tragedie, prof. dr. C. D. J. Brandt (kommentaar op Schuts artikel);

10 juli 1954: Antwoord aan prof. Brandt, ir. P. Schut;

21 aug. 1954: Een hemelsgend schandaal, dr. H. Bongers (over het vluchtelingenvraagstuk);

4 sept. 1954: Op de grens van Oost en West, ir. P. Schut (uitvoering bespreking van een boek, handelend over Aziatische problemen);

18 sept. 1954: Verheugend initiatief, dr. H. Bongers (over het vluchtelingenvraagstuk);

18 sept. Kerk en ras, J. B. Meyer (over het rassenvraagstuk in Zuid-Afrika);

30 okt. 1954: Er zijn nog te veel Tzetzzenhuaro's in de gehele wereld, L. van Heyningen (over het werk van de Unesco en de FAO);

13 nov. 1954: Haile Selassie, bestrijder van de slavenhandel, drs. J. Brummelkamp;

11 dec. 1954: Rassenschande in de Zuid-Afrikaanse Unie, J. B. Meyer;

11 en 25 dec. 1954: Vooruitzichten voor de universele rechten van de mens, Roger Baldwin (over verscheidene problemen, waarmee de UNO zich bemoeit);

25 dec. 1954: Zuid-Afrika, land van goede hoop, J. B. Meyer (bespreking van een boek over het rassenvraagstuk);

8 jan. 1955: Schweitzer en de vrede, dr. H. Bongers;

8 jan. 1955: „China", boekbespreking van ir. P. Schut;

5 febr. 1955: Mijn kleine neger, prof. dr. G. Stuijveling (over Zuid-Afrikaans negerjongetje, dat opstelwedstrijd won en toch niet naar Engeland mocht);

2 april 1955: Apartheid tot in de hemel, J. B. Meyer (over Z.-Afrika);

2 en 16 april 1955: De Verenigde Naties in gevaar, J. H. Lloyd;

16 april 1955: De tragedie in Kenya, drs. J. Brummelkamp;

25 juli 1955: Lotsverbetering voor India's „onaanraakbaren" (overgenomen uit het Handelsblad);

20 aug. 1955: Slavenhandel nog steeds een bloeiend bedrijf (uit het Handelsblad);

3 sept. 1955: De Duitse herbewapening, Joh. Jansen;

8 okt. 1955: Klandestien onderwijs in de Z.-A. Unie, J. B. Meyer;

22 okt. 1955: Ver. Naties tien jaar, L. van Heyningen;

21 jan. 1956: Algerië, een Europese zaak, J. M. Domenach;

21 jan. 1956: Gedachten over de tragedie in Noord-Afrika, M. Lieber;

2 febr. 1956: Slechts een formule? J. van Straten (over geleide projektelen en de wereldvrede);

4 febr. 1956: Kruistocht tegen de honger, B. van Ree (over de arbeid van de FAO);

3 maart 1956: Autherine Lucy, B. van Ree (over het negervraagstuk in de V.S.).

Wij kunnen hieraan nog toevoegen, dat wij in onze rubriek „Kritisch Allerlei" vrijwel iedere twee weken de vinger legden op toestanden waar ook ter wereld, die uit humanistisch oogpunt gezien ernstige kritiek verdienen. Dat hun, die ten aanzien van verontrustende problemen in Azië, Afrika, Amerika of waar dan ook een eigen geluid wilden laten horen, in ons blad de mond werd gesnoerd kan, menen wij, niemand volhouden die vaststelt, dat ook Schut herhaaldelijk van zijn inzichten in ons blad kon doen blijken.

Het is de vraag, of Schuts opvattingen t.a.v. de vraagstukken, die hij aansnijdt, inderdaad zo sterk afwijken van de meningen van vele andere humanisten. Ons inziens zegt hij de dingen dikwijls op een andere wijze dan die anderen het zouden doen. Ieder vogeltje zingt nu eenmaal zoals het gebekt is. Maar dat er leden van het HV zouden zijn, die niet ernstig verontrust zijn over de hongersnood, welke in grote delen der wereld nog wordt geleden, die niet met diepe ernst zich bezinnen op het ontzaglijke gevaar, dat de moderne bewapening betekent voor de gehele mensheid, die zonder verontwaardiging kennis nemen van de achteruitzetting der negers in het zuiden der VS en in Zuid-Afrika, die onverschillig staan tegenover het leed in de vluchtelingenkampen, dit wil er bij ons niet in. En wij kunnen ons nauwelijks voorstellen, dat Schut een dergelijke mening zou zijn toegedaan.

Is het te gewaagd om te zeggen, dat Schuts houding tegenover de grote problemen van deze tijd een meer optimistische is dan die van vele andere humanisten? Hij is kennelijk van mening, dat een klein groepje mensen als de Nederlandse georganiseerde humanisten inderdaad in staat zou zijn iets wezenlijks te veranderen aan het schier-wereldomvattende leed, als dat groepje lieden maar voortdurend zijn stem zou laten horen. Die „anderen" zijn wellicht pessimistischer – of is het beter te zeggen: realistischer? – dan hij: zij zijn zich bewust dat in hoe krachtige woorden hun protesten ook zijn gesteld, hoe vlammen ook hun manifesten zouden zijn, de wereld daardoor niet uit haar voegen zou worden gelicht. Dat zij daarom menen maar niets te moeten zeggen of doen kan niemand volhouden, die de lijst van artikelen beziet, welke wij hierboven afdrukten. Zeker niet, als hij de moeite zou nemen al die artikelen nogmaals te lezen.

Nu kan men zich hiervan niet afmaken door te zeggen: „Ja, in Mens en Wereld is vrij veel gezegd over al die vraagstukken, maar wat deed het Verbond zelf?" Wel, is „Mens en Wereld" niet de stem van het Verbond? Geeft het niet voortdurend weer wat er in het HV leeft, hoe de leden denken over de grote problemen van deze tijd? Zette het door bovenstaande artikelen de lezers niet aan het denken? Als het dat niet deed, zou de redactie schromelijk tekort schieten, en dan zou het de taak van het kongres zijn haar dit onomwonden duidelijk te maken.

Het spijt ons oprecht dat Schut zijn kritiek op deze wijze heeft willen uiten. Temeer, omdat wij ervan overtuigd zijn dat hij onverdiende verwijten doet.

Van hoofdbestuurzijde wordt nog het volgende opgemerkt:

Schut gaat uit van de stelling: „Het H.V. besteedt onvoldoende aandacht aan oorlogsdreiging en onrecht in de wereld." Om die stelling kracht bij te zetten kleineert hij wat er op dit gebied gedaan is. Vrijwel alle Nieuwjaarsbrieven handelen hierover en sommige zelfs uitvoerig; Schut spreekt van „enkele welmenende zinnen". Bij herhaling zijn deze kwesties ook in de gewone radiotoespraken en in kongresredes aan de orde gesteld, onlangs nog weer door Schaper. Schut spreekt over „prachtige" zinswendingen. In het rapport „Sociale Gerechtigheid" is aan het vraagstuk alle aandacht besteed en er zijn bijeenkomsten en studiedagen aan gewijd; Schut merkt op dat geen enkele inleider op de Zomerschool over dit rapport tot de links-socialistische richting behoorde

Lezingen via de VARA

11 maart: prof. L. v. d. Wal over „Wonderlijke scheldwoorden";

18 maart: P. C. J. Reyne over „Een teken van verwording?";

26 maart: dr. H. Musaph over „Genezing door het woord";

1 april: dr. J. P. van Praag over „Op zoek naar het geluk";

8 april: H. G. Cannegieter over „Mens en verkeer".

(en Constandse dan? Dat is stellig geen P. v.d.A.- of V.V.D.-man). En wat denkt Schut van de talloze inleidingen op dit gebied in de gemeenschappen, zeker niet alleen door hemzelf. Schut weet bovendien toch dat er gewerkt wordt aan een rapport over deze problemen en de daarmee samenhangende publiciteit. En wat te zeggen over de studie-brochure inzake het militaire vraagstuk van Brandt Corstius en de bijeenkomst daarover?

De moeilijkheid is dat Schut hoopt en verwacht dat alle aktiviteit in deze overeenkomstig zijn denkbeelden gevoerd zal worden, maar bij gelijke veront-rusting, is er in humanistische kring verschil van opvatting in de uitwerking mogelijk; de door Schut bij herhaling geciteerde In 't Veld is daarvan het bewijs. Met een tendentie naar „netheid" en „konformisme" heeft dat helemaal niets te maken. Het Verbond wordt in Nederland helemaal niet als konformistisch beschouwd en streeft daar ook niet naar. Het is niet konform het „kolonialisme" of de „NAVO". Het „aanvaardt" de waterstofbom niet en het militarisme niet maar het weet dat daaruit, zelfs onder links-socialisten onderling, nog weer heel verschillende konsekwenties getrokken kunnen worden. Het ziet het daarom als zijn taak aandacht te wekken en ook verontrusting, maar het treedt niet in de plaats van politieke partijen of speciale bewegingen. Juist dan zou het zijn taak niet meer kunnen vervullen.

Tenslotte moeten nog twee opmerkingen gemaakt worden. Schut stelt het voor alsof het hier verdedigde beleid het Verbond in toenemende mate zou kenmerken, en alsof hij er dus in toenemende mate kritiek op zou hebben. In feite is dit altijd het beleid geweest, en Schut heeft er altijd dezelfde kritiek op gehad. Dat pleit voor zijn konsekwentie, maar hij heeft nooit duidelijk gemaakt, wat er anders zou moeten gebeuren in de geest van wat hij nu noemt: „het dringende appèl op alle humanisten van welke richting ook (!) om een kruistocht tegen honger en ellende te organiseren."

Schuts aftreden als HB-lid, waarop hij nu zinspeelt, is niet door verschil van mening over deze kwestie veroorzaakt, maar door een verschillende opvatting over de procedure bij de behandeling van de beginselverklaring.

En de tweede opmerking! Schut konstrueert een tegenstelling tussen leiding en Verbond; maar die is er niet: de „leiding" heeft steeds uitgevoerd wat het kongres besliste en heeft daarop steeds het volle vertrouwen van het kongres verkregen. Er is dan ook over de wijze waarop wij uiting geven aan onze verontrusting veel minder wezenlijk verschil van mening dan Schut blijkaar meent.

De Vereniging voor Huismuziek (Berkelselaan 38a, Rotterdam) organiseert van 3-9 april op „De Ulenpas" te Hoog-Keppel een jeugdmuziekweek voor 15 t.m. 18-jarigen, o.l.v. mej. M. Veldhuyzen en de heer W. Krone.

De Volkshogeschool „Olaertsduyn" te Rockanje organiseert in samenwerking met de Vereniging voor Huismuziek van 3 t.m. 8 april een cursus voor blokfluitspelers o.l.v. de heer G. Vellekoop.

Senaat verdiepte zich weer in Haarlems huwelijk

Opnieuw heeft een aantal senatoren zich bij de behandeling van de begroting van Justitie uitvoerig met de kwesties van het Haarlems huwelijk en de verdwijning van *Anneke Beekman* beziggehouden. De K.V.P.-er prof. *Beaufort* hield in eerste aanleg een rustig en sympatiek betoog, waarin hij er naar onze indruk in slaagde – in navolging van zijn geestverwant pater Stokman aan de overzijde van het Binnenhof – enige misverstanden weg te nemen.

In tweede en derde instantie leek de katholieke hoogleraar wat minder gelukkig in zijn betoogtrant. Doch daaraan was wel het een en ander vooraf gegaan. De liberaal baron *De Vos van Steenwijk* verweet de geestelijkheid gebrek aan medewerking bij de opsporing van *Anneke Beekman* in welk verband hij sprak van sterke tegenstand „die het vermoeden wekt van sabotage” en hij betreurde een ontaktische brief van de sekretaris van de Haarlemse bisschop, die het wettig burgerlijk huwelijk van een protestantse vrouw ongeldig zou hebben verklaard. De kommunist *Geugjes* ging nog een stapje verder en klaagde kerkelijke en politieke instanties in het zuiden van ons land terzake van de verdwijning van *Anneke Beekman* openlijk aan.

In zijn breedopgezette beschouwing stelde prof. *Beaufort* voorop, dat z.i. aan weerszijden in deze kwesties fouten zijn gemaakt en misstappen begaan. Te betreuren valt, dat door diverse publikaties de tegenstelling tussen rooms en onrooms de laatste maanden weer wat schijnt te zijn verscherpt. De katholieken moeten zich er voor hoeden te snel het woord „antipapisme” in de mond te nemen, doch andersdenkenden doen goed de katholieken niet bij voorbaat in voorkomende gevallen als anderssoortige landgenoten te bezien en te beoordelen. In de zaak *Anneke Beekman* speelt de voor de pleegmoeder twee factoren een rol: haar persoonlijke gehechtheid aan het pleegkind en haar gewetensmotief, dat haar er toe kon brengen dit voor de katholieke opvoeding te behouden. De aartsbisschop heeft in een openlijke verklaring dit gewetensconflict weggenomen door duidelijk te stellen, dat geen gewetensplicht de moeder verbodt het kind volgens de instructies van de burgerlijke overheid af te geven. Wat kon hij meer doen, aldus pater *Beaufort*? Men kon toch moeilijk verwachten, dat de aartsbisschop zich in de strikt persoonlijke sfeer van moederlijke gehechtheid aan een pleegkind ging mengen.

Wat het Haarlemse huwelijk betreft was prof. *Beaufort* het met de a.r. prof. *Diepenhorst* eens, dat in een gemengde samenleving als de Nederlandse, een overbrugging van alle mogelijke conflicten tussen burgerlijk-, kanoniek- en ander kerkelijk recht niet zal kunnen worden bereikt. Wel drong hij aan op een principiële discussie teneinde het vraagstuk in zijn algemeenheid en verwijderd van naar aanleiding van een bepaalde zaak opdoemend sentiment uit te praten. De katholieke hoogleraar ontkende evenwel ten stelligste, dat de katholieke kerk zich zeggenschap zou aanmatigen over buiten die kerk staande personen. In enkele gevallen zullen natuurlijk wel aan de beslissing van de kanonieke rechter konsekwenties ook voor andersdenkenden verbonden zijn, gelijk de kwestie van het Haarlemse huwelijk trouwens heeft geleerd. In de brief van de sekretaris van de Haarlemse bisschop was echter niet anders verklaard dan dat naar de leer van de katholieke kerk het huwelijk van de protestantse vrouw niet als geldig kon worden erkend. De sekretaris was daarmee derhalve zijn boekje niet te buiten gegaan.

In een principiële uiteenzetting gaf prof. *Beaufort* verder nog te verstaan, dat naar katholieke opvatting het burgerlijk gezag gehoorzaamd dient te worden als zijnde van God afkomstig. Dit betekent intussen niet, dat nimmer een conflict tussen burgerlijk gezag en geweten kan ontstaan. In dit verband herinnerde hij in het slot van zijn betoog aan de laatste strofe van het *Wilhelmus*, waarin eveneens het dienen van de „Hoogste Majesteit” in laatste instantie als doorslaggevend wordt aangemerkt.

De socialist *Cammelbeeck*, die zich in grote trekken bij deze uiteenzetting van zijn medesenaar aansloot, legde iets meer dan deze de nadruk op de uitzonderlijke omstandigheden, die bij een dergelijk gewetensconflict z.i. een rol behoren te spelen. In de praktijk zal het zich slechts uiterst zelden voordoen. Men mag m.a.w. niet al te gemakkelijk een beroep op een noodtoestand doen. Mr. *Cammelbeeck* betwijfelde of men van katholieke zijde in de Haarlemse kwestie wel steeds die „fierheid” aan den dag had gelegd, het „Hier sta ik, ik kan niet anders” (wederom dus een katholiek beroep op een reformatorische uitspraak!), die de houding van alle betrokkenen in het oog van andersdenkenden wat meer aanvaardbaar had kunnen maken.

Tot zover kon men naar het ons voorkomt als humanist, kan althans ondergetekende, in de brede lijn met het van katholieke zijde te berde gebrachte zich akkoord verklaren. Inderdaad kan men zich voorstellen, dat niet onder alle omstandigheden de zienswijze van de burgerlijke overheid als doorslaggevend mag worden beschouwd. Voor het heden zijn daarvoor ongetwijfeld bepaalde zeer ingewikkelde gewetensconflicten te voorschijn te toveren, waarbij op zijn minst enige twijfel rijst of summum jus niet summa injuria (het hoogste recht het hoogste onrecht) zou betekenen; ten aanzien van de bezettingstijd spreekt de principiële stelling al zeer duidelijk. Men kon de overheid toen moeilijk terwille zijn met het ter kennis brengen van feiten, die voor patriotten de rampzaligste konsekwenties met zich zouden hebben gebracht indien zij ter ore van die overheid waren gekomen.

Iets anders is echter, dat tussen principe en praktijk nog wel een grote kloof gaapt en dat juist omtrent de diepte van die kloof de gedachtenwisseling in tweede en derde instantie ons het nodige leerde. Baron *De Vos van Steenwijk* vestigde er namelijk volkomen terecht de aandacht op, dat er in de Haarlemse zaak sprake was van drie brieven. In één van die brieven waarschuwde de sekretaris van de bisschop een niet-katholieke vrouw, dat het niet medewerken aan echtscheiding voor haar „nadelige gevolgen” zou kunnen hebben en in de andere brief verklaarde hij zonder meer (dus zonder zelfs een beroep op kerkelijk recht te doen) het wettig gesloten huwelijk ongeldig.

En waarom was prof. *Beaufort* nu zo verontwaardigd toen de liberale woordvoerder op het bestaan van deze beide brieven nog eens de vinger legde en begon hij onmiddellijk in termen van antipapisme te spreken? Dit heeft de discussie ons geenszins duidelijk kunnen maken. Men moet, volgens prof. *Beaufort*, op de algemene leer afgaan en zich niet aan bepaalde „wellicht minder gelukkige passages” in een of andere brief vastklampen. Die algemene leer is bekend, welnu wat praat men dan nog? Dit evenwel lijkt ons een wel wat erg simplistische wijze van stellen. Indien de praktijk aantoonde, dat zich dergelijke „minder gelukkige”

gevallen voordoen, rijst toch zeker wel de vraag niet slechts omtrent het wezen van de leer doch evenzeer omtrent deszelfs toepassing. En de ongerustheid daaromtrent heeft de katholieke hoogleraar ook met zijn vergoelijkend woord bij de behandeling van de justitiebegroting in de Eerste Kamer niet kunnen wegnemen.

Prof. *Beaufort* ontkende niet, dat katholieke geestelijken indertijd betrokken waren geweest bij de verberging van het Joodse pleegkind *Anneke Beekman*, doch volgens hem dient men daar niet op terug te komen sinds van een verdere medewerking van katholieke geestelijken in deze affaire niet gebleken is. De hooggeleerde senator zal zich echter hopenlijk wel voor kunnen stellen, dat de nog steeds voortdurende wetsontduiking, mede gezien tegen de achtergrond van sommige katholieke publikaties, in andersdenkende kringen een minder prettige indruk maakt.

En dan is men het tenslotte toch eens. Niet omtrent het principe bestaan de allergrootste meningsverschillen doch omtrent de bestaande praktijk en alles wat zich daaromheen afspeelt. Het is een basis, zij het een smalle. Indien men zich aan katholieke zijde immers blijft verbazen over de argusogen waarmee niet-katholieken dergelijke kwesties blijven volgen en daaraan onmiddellijk de konklusie van antipapisme en het beschouwen van de katholieken als staatsburgers tweede rang wenst vast te knopen, zal men wel nooit tot de zo begeerde, wederzijds bevredigende, open gedachtenwisseling kunnen komen. Indien op misstappen niet tijdig de aandacht zou worden gevestigd schijnt toch het gevaar geenszins denkbeeldig, dat deze na verloop van tijd algemeen als de normale toestand worden aanvaard en erkend. Niet de leer is in de eerste plaats voor de buitenstaander van belang doch deszelfs toepassing in de praktische samenleving. Daar heeft hij tenslotte eventueel ook als niet-katholiek – pater *Beaufort* zelf heeft het te kennen gegeven – bepaalde minder aangename konsekwenties van te duchten. Leert men de boom niet aan diens vruchten kennen?

ROETHOF

Ongelooflijk

Stefan Zweig heeft in zijn historische roman *Over het leven van Maria Stuart*, sprekend over de Schotse Calvinist John Knox gezegd dat de oren van ieder die Gods stem wil horen doof zijn voor de stem der menselijkheid. Dit gezegde kwam ons in de zin toen wij kennis namen van de volgende, enige tijd geleden voorgevallen gebeurtenis. Het gaat er hier niet om een protest te uiten, de naam en de plaats verzwijgen wij daarom. Het is niet de bedoeling iets te veranderen maar het is wel dienstig om nog eens met nadruk te zeggen dat de strijd tegen dogmatiek van welke aard ook, lang niet onnodig is.

Een bijzondere neutrale school, ergens in Nederland, kampte met een gebrek aan leerkrachten. Een onderwijzeres, opgeleid aan een christelijke kweekschool, benoemd aan een christelijke school wilde het schoolbestuur helpen door enkele dagen les te geven aan de neutrale school. De onderwijzeres in kwestie had, volgens het christelijk schoolbestuur, een grote fout gemaakt. Zij mocht niet lesgeven aan die neutrale school, zelfs niet voor enkele dagen.

Dat is principieel, dus goed en flink en het zou vreemd zijn als het anders was denkt u wellicht. Wij zijn van oordeel dat het christelijke schoolbestuur noch principieel, noch flink heeft gehandeld en dat de mentaliteit die uit dit verbod spreekt ons land onnoemelijk veel schade doet. En vooral: dat dit schoolbestuur zichzelf schade heeft gedaan, zeer grote schade zelfs, omdat het 't grote aanbod van de naastenliefde geofferd heeft aan principes die deze naastenliefde leert.

17 maart 1956

Toekomstbeeld en taakbesef

Er is over het boek van prof. dr. Fred. L. Polak „De Toekomst is Verleden Tijd” (uitgave: twee dln., 671 blz., prijs tezamen f 20.—) sinds zijn verschijnen al heel wat geschreven; de kritiek was vrijwel steeds afwijzend. Mijns inziens terecht: Het is verbazingwekkend virtuoos, opvallend lichtvaardig, en volstrekt negatief; steeds uitdagend en zelden overtuigend, maar toch belangwekkend. Er zou wellicht geen reden meer zijn er uitvoerig op terug te komen, als professor Polak niet ook uitdrukkelijk het moderne humanisme in zijn beschouwingen betrokken had. Dr. Kwee Swan Liat heeft hem in ons veel te weinig gelezen tijdschrift „Rekenschap” (II-3-174) voortreffelijk geantwoord.

Polak vreest dat het moderne humanisme meer en meer in gebreke zal blijven de mensen een bezielend toekomstbeeld voor ogen te houden. Volkomen juist mijns inziens, wijst Kwee er echter op, dat het niet allereerst gaat om een toekomstbeeld (dus een min of meer uitgewerkte voorstelling van een toekomstig bestaan), maar om een toekomstperspektief (als het ware een richtingsbesef voor de scheppende vermogens van de mens). En Kwee raakt dunkt me de kern, als hij schrijft: „Zo er sprake is van een crisis dan is deze m.i. eerder gelegen in de overmatige aanwezigheid van mogelijk demonisch werkende toekomstbeelden dan, zoals Polak denkt, in de afwezigheid van konstruktieve toekomstbeelden.”

Ook mij komt het voor dat Polaks grondgedachte niet alleen onjuist maar ronduit verderfelij is. Het is niet waar dat een cultuur leeft vanuit het toekomstbeeld. De grote utopieën hebben uitgesproken weinig invloed uitgeoefend (Saint-Simon), de grote invloeden zijn uitgegaan van uitgesproken niet-utopische opvattingen (Karl Marx). Wel heeft het marxisme later een soort toekomstbeeld van de kommunistische heilstaat voortgebracht, maar daarin lag dan ook het grote gevaar van alle toekomstbeelden besloten: de opoffering van de mens van nu aan de idee van de toekomst. Het grote risico van alle toekomstbeeld-mytologie is gelegen

in de verleiding tot vlucht uit het heden, tot ontsnapping aan de verantwoordelijkheid, tot schijnradikalisme dat de kwalen hier en nu onaangetaast laat of zelfs verergert.

Is er dan helemaal geen plaats voor een verhouding van de mens tot zijn toekomst? Jawel, want de mens leeft in de tijd en dat brengt mee, dat hij zich steeds zijn eigen toekomst ontwerpt. Door extrapolatie, zoals professor Polak het noemt, d.w.z. door van zijn huidige situatie uit zijn scheppende vermogens in te zetten. Maar waaruit put hij dan zijn inspiratie daartoe? Wij vinden het antwoord door te letten op personen en tijdvakken, die deze inspiratie duidelijk vertonen. Zij ontleen die niet aan hun toekomstbeeld, veeleer komt dat beeld zelve tot leven door die inspiratie, die primair is. Zij heeft te maken met wat ik noemen wil „taakbesef”, de gedachte dat een mens, een groep, een periode, een uitdaging heeft te aanvaarden. Dit taakbesef hangt samen met de zin die wij vermoeden in ons bestaan en de plaats die wijzelf daarbij innemen. Het groeit uit de voorstelling van iets gans anders, van een zuivere gezindheid en een volledige menswording, midden in de onzuivere, onvolledige werkelijkheid die gegeven is.

Met deze schets van een humanistisch antwoord heb ik Polak geen recht kunnen doen. Het gaat mijn bestek verre te buiten zijn werk bevredigend te bespreken. Ook is het hier de plaats niet de konsekwenties van deze gedachtengangen voor de idee van het humanisme te trekken. Duidelijk kan echter zijn waarom ik meen de grondgedachte van Polaks „kultuurfuturistische verkenningen” juist als humanist te moeten afwijzen. Onze nood bestaat niet in het ontbreken van een toekomstbeeld, maar van een algemeen aanvaard geloof in onze taak. De genezing bestaat dan ook niet in het ontwerpen van nieuwe utopieën, waartoe professor Polak trouwens geen poging onderneemt. De utopie markeert slechts het bankroet van ons geloof.

J. VAN P.

Het Joodse volk

Als er één zaak is, die Rufus Learsi in zijn boek „Het Joodse volk” onbarmhartig onthult, dan is het wel de waanzin van het godsdienstige fanatisme, van ieder fanatisme of profetisme, dat immer tot onverdraagzaamheid leidt. En hij leert ons ook, dat het kristelijke „Westen” altijd — zeker tegenover de Joden — veel onverdraagzamer was dan het mohammedaanse „Oosten”. (Dat dit de laatste jaren anders is heeft meer politieke dan godsdienstige oorzaken). Learsi toont het aan met overtuigend feitenmateriaal, dat spreekt van de gruwelijkste vervolgingen en moordpartijen, van geestelijke en economische verdrukking, van uitbuiting tot het uiterste als dat in de kraam der machthebbers te pas kwam, en verwerping „tot in de buitenste duisternis” als de Joden niet meer op een of andere wijze „nuttig” konden zijn. Is het ook niet onthullend dat alle anti-semitische kletspraat over „rituele moorden”, over „het doorsteken en doen bloeden van de hosti” — immer aanleiding tot pogroms en massale brandschatting — vinding van het Westen was? Neen, de Europeanen kunnen niet trots zijn op hun houding ten aanzien van de Joden, hoewel Nederland daarop in vele opzichten een gunstige uitzondering is.

Een tweede zaak, die „Het Joodse volk” duidelijk maakt is de tragische situatie, waarin minderheden — levend temidden van anders geaarde volksgroepen — verkeren. Zij zijn veelal met huid en haar overgeleverd aan de gunst, meestal wangunst, van de hun „gastvrijheid” verlenende meerderheden. Zij moeten

die, dikwijls met opoffering van eigen ideeën en tradities, naar de ogen zien, zijn veelal van het normale economische leven uitgesloten en gedwongen hun brood te verdienen in de zogenaamde randberoepen: geld- en andere handel, intellectuele beroepen e.d., waardoor dan weer het sprookje ontstaat, dat zij te lui zijn om echt te werken, dat zij parasiteren op de arbeid der anderen, dat zij geboren zijn met twee linkerhanden en dus ongeschikt zijn voor het normale handwerk. En uit al deze ongefundeerde vertelsels spruit dan weer de economische onzekerheid voort, die kenmerkend was voor alle in Europa levende Joden, en is voor iedere andere minderheidsgroep. Dat al deze verhalen zonder wezenlijke basis zijn bewijst de op ieder gebied opbouwende arbeid, die in Israël wordt verricht.

Het wonder, in vele opzichten, van het voortbestaan van het Joodse volk tegen alle verdrukking in is de derde zaak, die Learsi beschrijft. Een wonder? Inderdaad, als men leest van alle slachtingen, vervolgingen, verdrijvingen, verdrukking, geestelijke dwang en andere middelen, die het Westen toepaste om de Joden het eigen bestaan onmogelijk te maken. Learsi zoekt de bron van dat wonder in de Joodse orthodox-godsdienstige traditie, in de bijzondere bescherming die het Joodse volk van een opperwezen zou genieten. Wij menen, dat in de geschiedenis der Joden tot uiting komt een algemeen menselijke eigenschap: dat de geest en het lichaam dikwijls strijdbaar worden als zij onder vervolging te lijden hebben.

Dit leert niet alleen de historie der Joden — hoewel zij wellicht op de scherpste wijze — maar ook die van andere verdrukte volksgroepen, o.a. die van de negers in de Verenigde Staten. Ook uit de jongste geschiedenis van ons, Nederlanders, onder het juk der Duitsers is deze les te puren.

Nog meer leren wij uit Learsi's ongemeen boeiende boek: de tragiek en de vreugde, de geestelijke worsteling — soms voerend tot geestelijke ondergang, soms tot zegepraal — van het menselijke leven. Ook voor ons is de mens een in vele opzichten wonderlijk wezen: levend in een onbegrensd heelal, geketend aan een uithoek daarvan, afhankelijk van ver buiten zijn vermogens staande invloeden en die toch menigmaal overwinnend. Hij weet zich te handhaven in een hem dikwijls „vijandige” natuur, hij vermag deze, zij het in beperkte mate, aan zich te onderwerpen en bouwt zich uit strijd een geestelijk leven op, waarmee hij de kosmos tracht te begrijpen en te omspannen. Juist in het Joodse volk lichten alle aspecten op van het tragisch-grootse in het mensbestaan. En omdat Learsi dit — uiteraard op zijn eigen wijze — doet voelen, bevelen wij zijn boek, dat bewerkt is door Dr. J. Melkman, van harte aan. Het is uitgegeven door J. M. Meulenhoff (Amsterdam) en kost f 15,90.

J. VAN S.

„Verdacht... veroordeeld”

Hoewel de titel van het boek „Verdacht... Veroordeeld...”, merkwaardige strafprocessen in Nederland”, (door Bob Wallagh, uitgave „De Kern”, prijs f 5,90) niet geheel past op de daarin beschreven zeven misdrijven, waarvan er immers twee geen verdachte opleverden en een derde voor de verdachte geen veroordeling ten gevolge had, kan de onderhoudende „vertelling” van deze opzienbarende gebeurtenissen uit de laatste veertig jaren op zich zelf zeker waardering verdienen. Dat echter de schrijver zijn opzet, deze gevallen in een serie vlotte verslagen te verwerken, niet ronduit verklaart doch in zijn „Inleiding” verbergt achter een niet ter zake doende beschouwing over toenemende kriminaliteit na de oorlog, geeft evenzeer te denken als toevoeging aan de tekst van enige plaatjes, die een goed auteur immers niet nodig heeft om boeiend of overtuigend te zijn.

Tegen zulke pakkende beschrijvingen van misdaad, onderzoek en berechting — die men ook regelmatig in de dagbladen aantreft — bestaat toch dit bezwaar, dat zij geen enkele waarborg geven van objectieve deskundigheid en volledigheid, welke deze materie nu eenmaal vereist. De verontschuldigungen, welke voor het krantenverslag misschien kunnen gelden, gaan beslist niet op voor een boek als dit, dat wij dan ook na lezing met gemengde gevoelens ter zijde leggen.

MR. F. DOULEMAN

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredakteur: dr. H. Bongers. Redaktiesekretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie en advertenties: Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Tel.: 10163. Postgiro 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— per regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,50 p. jaar, voor niet-leden f 6,—. Buitenland f 6,50. Losse nummers: f 0,20.

Zomerprogramma 1956

De familiecampen zullen ook dit jaar weer in De Ark worden ondergebracht.

Zolang wij nog over voldoende kamers beschikken, krijgt ieder gezin van drie tot zes personen een eigen kamer. De maaltijden worden gemeenschappelijk gebruikt en men kan deelnemen aan allerlei tochten, terwijl de kinderen, gesplitst in twee leeftijdsgroepen, er op uitrukken onder goede leiding. Na de afwas en na de „kinderbedtijd” is er de meeste avonden iets te doen: een lezing, voordracht, een bont programma, enz.

In het tweede kamp is een zangleidster aanwezig, die met de liefhebbers elke dag een poosje liederen instudeert.

De kampen gaan in op zaterdagmiddag omstreeks vier uur en eindigen de volgende zaterdag om plm. 10 uur.

Het eerste kamp valt in de week van 21-28 juli en wordt geleid door de heer en mevrouw B. Bijleveld; het tweede wordt gehouden van 28 juli tot 4 augustus o.l.v. F. Bohlander en echtgenote, zangleiding mej. D. Sweijd; het derde, van 4-11 augustus, staat onder leiding van de heer en mevrouw Duk.

In de eerste twee kampen heeft het echtpaar Polderman de kinderleiding, voor het derde kamp zoeken wij nog leiders.

De prijzen per week bedragen:
voor deelnemers ouder dan 14 jaar: f 46,-
voor deelnemers van 7 t/m 14 jaar: f 36,-
voor deelnemers van 1 t/m 6 jaar: f 26,-
voor baby's wordt niets berekend.

Opgaven, met vermelding van naam, adres, aantal deelnemers, voornamen, geslacht en leeftijden – op de dag van aankomst! – van de kinderen, dienen te worden ingezonden aan De Ark, Nunspeet. Na ontvangst van de bevestiging dient f 10,- p.p. overgemaakt te worden op de girorekening van het Humanistisch Verbond te Utrecht, no. 304960.

Het kinderkamp wordt dit jaar op het terrein van De Leemkule te Hattem gehouden in de week van 21-28 juli. Met De Leemkule hadden we vroeger al prettige ervaringen: in 1956 wordt voor ons gereserveerd een gebouw met een eetzaal, keukentje en een slaapzaal en voorts – voor de jongens of de meisjes – een aantal royale tenten, die voorzien zijn van houten vloeren en bedden.

Kinderen van 7 t/m 13 jaar – leeftijd op 21 juli – zullen onder leiding van oom Gerrit, tante Door en dochters Hillmann en prima verzorgd door de keukenstaf van De Leemkule, in Hattem een heerlijke week hebben.

De prijs bedraagt f 36,-, waarvan f 4,- verplicht zakgeld. Van dit bedrag dient f 10,- na de ontvangst van de bevestiging op de girorekening van het Humanistisch Verbond te Utrecht, no. 304960, gestort te worden en f 26,- vóór 1 juli a.s.

De reis zal zoveel mogelijk worden georganiseerd. Mededelingen hierover en over talrijke andere zaken volgen t.z.t. per circulaire.

Aanmeldingen, met opgave van naam, adres, geslacht en leeftijd (op 21 juli) aan De Ark, Nunspeet.

De HJB organiseert maar liefst drie paaskampen, n.l. te Noordwijk, Havelte en in Z.O. Utrecht en één pinksterkamp bij Apeldoorn.

Verder twee tentenkampen op Terschelling: van 14-21 juli o.l.v. Ir. W. Geerts en van 21-28 juli o.l.v. H. de Gans. Prijs pl.m. f 25,- p.w. per week.

Over alle kampen verstrekt D. van Kreveld, Wassenberghstr. 57a Groningen, inlichtingen.

De HJG zoekt een mooi plekje in de Ardennen voor een tentenkamp, dat gehouden wordt van 5-11 augustus. Prijs max. f 25,-. Inlichtingen verstrekt mej. M. Westerhof, Wilgenstraat 94, Haarlem.

De SVHG organiseert weer een vast- en een trekcamp: nadere gegevens volgen t.z.t.

ARK-PROGRAMMA 1956

Het paaskamp gaat in op zaterdagmiddag 31 maart en eindigt op 2 april na het avondeten. De heer en mevrouw Bosman hebben de leiding. De prijs bedraagt f 15,-, voor kinderen onder 11 jaar f 12,-; bij verblijf tot 3 april na het ontbijt resp. f 2,- en f 1,50 méér.

Het pinksterkamp begint op 19 mei en eindigt op 21 mei des avonds. Prijzen: als voor het paaskamp.

De administratie van De Ark, Belvédèrelaan 14, Nunspeet, zal u graag nadere inlichtingen verschaffen over de mogelijkheden m.b.t. individueel verblijf, conferenties, studieweken, schoolreises, enz.

Kom eens naar uw eigen huis!

Juffrouw vraagt
thuiswerk,
onverschillig wat, geen schrijfwerk
Brieven onder nr. maart 4 bur. van dit blad

Religieus humaniste, 48 jr., eigen woning,
zoekt contact met
levenspartner
Brieven onder nr. maart 5 bur. van dit blad

Goed thuis en goed loon aangeboden aan
zorgzame jonge vrouw, die de
huishouding
op zich wil nemen bij twee mannen,
vader en zoon, op boerderij in Friesland;
huishoudelijke hulp aanwezig.
Brieven onder nr. maart 2 bur. van dit blad

Rotterdamse dame, 35 jr., 1,63 gr., 5 jr.
gesch., eiseres, natuur-, muziek- en kunst-
minnend, zeer goede kantoorbetr.,
zelfst. flat,
zoekt kennismaking
met beschaafd heer (kindervriend), beslist
goede vader voor zoontje van 5½ jr., dat
wett. vader niet kent.
Brieven onder nr. maart 3 bur. van dit blad

Gevraagd half april
hulp in de huishouding,
zelfstandig werken van 8-4 uur
bij Mevr. Mug, Smaragdstraat 211
Amsterdam-Z., telef. 724183.

Dame zoekt gemeub. of ongemeub.
kamers te huur,
wil event. ook ruilen tegen baby-sit,
naaiwerk, gezelschapsdame, enz.
Brieven: Voorstraat 45, Franeker.

Wie helpt me voor enige tijd aan
Kosthuis in Dordrecht,
liefst bij geestverwanten?
Ingaande 2 april a.s. Tijdens weekends af-
wezig. Brieven te richten aan:
A. Dekker, Bonedijkstraat 206, Vlissingen.

N.V. Levensverzekering-Maatschappij

AURORA (opgericht 1887)

Amsterdam - Herengracht 62 - Telefoon 47006-42878

Kapitaal-, Lijfrente-, Volksverzekeringen

en ... het veel gevraagde

Aurora Spaarcertificaat

(3% rente en een gegarandeerd spaarkapitaal ook na overlijden)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op
toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie minimaal f 3.— per jaar

De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden

Alle gewenste inlichtingen:

Hoofdkantoor Riouwstr. 186, Tel. 554797, 's-Gravenhage